

Aktualność podjętych zagadnień i samej publikacji nie budzi najmniejszej wątpliwości. Jest ona potrzebna nie tylko jako wyraz odpowiedzialności za młodych ludzi, podejmujących studia pedagogiczne, socjologiczne i z pracy socjalnej, ale także jest świadectwem mądrej i odpowiedzialnej naukowej refleksji nad współczesnymi uwarunkowaniami obszarów pracy społecznej zarówno pedagogicznej, jak i socjalnej, gdyż te uwarunkowania bardzo szybko ulegają zmianie i mocno sygnalizują ciągłą potrzebę jej konfrontowania z rzeczywistością.

Recenzowana książka może stanowić godny naśladowania przykład kompetentnej współpracy badaczy i praktyków oraz rzetelności, tak pod względem merytorycznym, jak warsztatowym. Warto zauważyć, że recenzowana monografia została opracowana przez specjalistów z różnych ośrodków naukowych w Polsce, co bardzo wyraźnie wskazuje na ogólnopolską refleksję, podnosząc tym samym, jeszcze bardziej, walor publikacji. Wymiana myśli naukowców z różnych ośrodków badawczych jest zawsze cennym wkładem w rozwój nauki i w wyznaczanie wspólnych perspektyw badawczych. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że wszystkie artykuły są przygotowane solidnie i z dużym wysiłkiem badawczym. Prezentowane analizy empiryczne, dane badawcze i konkludujące wnioski mogą służyć wielu środowiskom i gremiom w Polsce. Mogą z tego skorzystać również i ci, którzy na co dzień posługują się językiem angielskim.

Redaktor Franciszka Wanda Wawro tą publikacją ubogaca znaczący dorobek związany z pedagogiką społeczną i pracą socjalną. Pod jej redakcją ukazały się między innymi następujące studia: *Młodzi w procesie formowania się nowoczesnych społeczeństw* (2004), *Problemy współczesnej młodzieży w ujęciu nauk społecznych* (2007), *Młodzi a kultura życia w kontekstach społecznych* (2009), *Pedagog wobec wyzwań współczesności* (2010). Recenzowana pozycja to kolejna z jej redaktorskich publikacji, która, tak jak poprzednie, jest dziełem o wysokich walorach merytorycznych i metodologicznych. Nie ulega wątpliwości, że z prezentowanej publikacji mogą skorzystać wszyscy, zarówno teoretycy, jak i praktycy naukowcy i studenci. Jest to dzieło ważne, interesujące, potrzebne i aktualne.

Jerzy Smoleń

Katedra Semiotyki i Retoryki Dziennikarskiej KUL

Andrzej J. S o w i ń s k i, *Szkice do teorii wychowania kreatywnego*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013, ss. 273.

Andrzej J. Sowiński we wstępie do recenzowanej książki słusznie pisze: „Kreatywność, twórczość i rozwój to procesy, które nierozzerwalnie wiążą się z życiem ludzkim, zarówno w wymiarze społecznym, jak i jednostkowym. Wyróżniają one człowieka

spośród innych istot żywych i wynoszą go ponad świat materialny. Stanowią jednocześnie warunek *sine qua non* kultury ujmowanej nie socjologicznie czy etnograficznie, ale normatywnie, a więc widzianej w optyce wartościującej, która pozwala snuć refleksję o kulturze wysokiej. Może być ona udziałem i doświadczeniem wielu, nie tylko elit, jeśli wyrasta z ideałów i aspiracji do doskonalenia moralnego właściwych każdemu człowiekowi. Taka kultura jest zdolna podnieść życie ludzkie, a razem z nim i kondycję moralną społeczeństwa na wyższy poziom” (s. 9). Jest to kapitalne ujęcie istoty prezentowanych w książce opracowań, studiów i refleksji.

Pedagogika, jak wiadomo, zajmuje się wychowaniem. Formułuje – na podstawie praktyki, empirii – teorie, cele, treści oraz wypracowuje metody procesu rozwoju osoby ludzkiej, czyli podaje wskazania dotyczące praktyki działań wychowawczych. W odniesieniu do jednostki proces wychowania – rozumiany jako oddziaływanie wychowawcy na wychowanka – jest satysfakcjonujący, gdy u jego końcowego etapu dochodzi u wychowanka do osobistej (personalnej, a więc świadomej i dobrowolnej) decyzji realizowania samowychowania (samoedukacji, samodoskonalenia, samorozwoju). Niewątpliwie na drodze do rozwoju ważnym elementem jest kreatywność.

Sowiński w swojej książce akcentuje, że rozwój osobowy i związana z nim kreatywność to podstawowe cechy człowieka. Jednakże rozwój człowieka nie jest procesem harmonijnym, dlatego przezwyciężanie tej dysharmonii jest ważnym zadaniem, które stoi przed wychowaniem. Poza tym proces rozwojowy u człowieka jest mocno zindywidualizowany i spersonalizowany, co sprawia, że działania wychowawcze w zróżnicowanym stopniu docierają do różnych sfer ludzkiej osobowości. Autor stwierdza, że istotną właściwością rozwojową u niektórych osób może być potrzeba twórczości, która się przejawia i charakteryzuje ich wieloraką, wielokierunkową i wielce złożoną działalnością. Dlatego pedagog zainteresowany jest teorią kształtowania takiej osobowości, która mogłaby być podstawą działalności twórczej, ujętej przynajmniej w trzech aspektach: prakseologicznym, estetycznym i etycznym. Zwieńczeniem procesów rozwoju i twórczości jest fenomen kreatywności. Jest to dynamiczne zjawisko, powstające dzięki właściwościom osoby, która tworzy coś nowego (produkt, rozwiązanie, dzieło sztuki). Przy czym ta nowość traktowana jest jako wartość.

Recenzowana książka jest zbiorem przemyśleń Autora uporządkowanych i opracowanych w dziesięciu rozdziałach. Rozdział pierwszy został zatytułowany: *Prymarność wychowania w rodzinie*. Zawiera on ważne refleksje i stwierdzenia dotyczące współczesnych procesów związanych z rodziną. Na kondycję moralną i wychowawczą rodzin niewątpliwie wpływ mają czynniki zewnętrzne, a aktualnie ta struktura społeczna jest w wielu krajach obiektem oddziaływań destrukcyjnych różnych środowisk (niektóre partie polityczne, ruchy feministyczne, mass media).

Rozdział drugi podejmuje bardzo ważne zagadnienie rozwoju moralnego człowieka w aspekcie podmiotowości. Szczegółowo omówiona jest kwestia podmiotowości w wychowaniu i samowychowaniu (idea podmiotowości, podmiotowy charakter stosunku wychowawczego, kategorie „podmiot” i „przedmiot” oraz ich relacji, typologia wychowania w kontekście podmiotowości). Natomiast w rozdziale trzecim Autor podjął bardzo ciekawe zagadnienie autokreacji i omówił: koncepcję samowychowania młodzieży w nauczaniu Jana Pawła II, pomysł dotyczący idei „więcej być” oraz omówił znaczenie samowychowania w rozwoju osobowym.

W rozdziale czwartym omówione zostały aksjologiczne i etyczne problemy wychowania i samowychowania, zwłaszcza zagadnienie relacji: ideały i cele wychowania wobec wartości transcendentnych (człowiek w świecie wartości, wartości i cele życia, wartości a cele wychowania i samowychowania, ideał wychowania a wartości i cele). Bardzo interesujące jest ukazanie idei pracy nad sobą w poglądach młodzieży oraz pisarstwo i media w perspektywie pedagogicznej.

Rozdział piąty charakteryzuje literackie inspiracje autokreacji, zwracając szczególną uwagę na literacki wzór monologu kreatywnego (monolog wewnętrzny, warunki monologu kreatywnego, efekty monologu kreatywnego) oraz podmiotowy charakter dialogu wychowawczego (potrzeba dialogu, rodzaje dialogu, wybrane typy dialogu wychowawczego, podmiotowy dialog wychowawczy, spotkanie i dialog), a także niezwykle rzadko podejmowane przez pedagogów zagadnienie: cisza i milczenie.

Bardzo interesująca i adekwatna jest charakterystyka aktywności wolnoczasowej, która omówiona została w następnym rozdziale, obejmująca takie zagadnienia, jak: dobrowolność zachowań wolnoczasowych oraz ekspresja w wychowaniu i samowychowaniu. W rozdziale siódmym Autor w ujęciu pedagogiki rozważa ważne zagadnienie czasu wolnego. Istotny, w podjętej głównej tematyce, jest rozdział ósmy, zatytułowany: *Kreator edukacji wyzwalałajcej*. Omówiono w nim następujące szczegółowe zagadnienia: nauczyciel w roli wychowawcy klasy (zagrożona wychowawcza funkcja szkoły, rola wychowawcy klasy i jej model, model jako wizja normatywna) oraz samopoznanie nauczyciela-wychowawcy w kontekście jego kompetencji pedagogicznych (znaczenie samopoznania, samopoznanie i samowiedza, pojęcie i model kompetencji pedagogicznych, kompetencje dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze).

W recenzowanej książce Autor zawarł również refleksje dotyczące państwa i patriotyzmu, szczegółowo omawiając takie zagadnienia, jak: państwo jako podmiot wychowania patriotycznego (zdrowe państwo – podmiot wychowania, państwo a naród, wychowanie patriotyczne, stosunek państwa do innych podmiotów wychowania) oraz patriotyzm – wymiar osobowej tożsamości (patriotyzm jako wartość kultury narodowej, tożsamość osobowa a patriotyzm, walor patriotyzmu w ideale wychowania). Interesujące są również refleksje (rozdział dziesiąty) dotyczące wartości kultury akademickiej. Omówiono takie zagadnienia, jak: kultura akademicka w perspektywie pedagogicznej (normatywny charakter kultury akademickiej, związki kultury z wychowaniem i pedagogiką, ku pedagogice szkoły wyższej, prawda i profesjonalizm w kulturze akademickiej), wiedza i mądrość w edukacji akademickiej (wiedza – atrybut szkoły wyższej, mądrość jako wartość kultury akademickiej).

Ze studium wynika wniosek, że kreatywność może być rozpatrywana w odniesieniu do indywidualnego twórcy (typ osobowości, postawa kreatywna, cechy procesu myślenia) oraz do społeczeństwa lub grupy. Człowiek kreatywny to osoba wolna, będąca w ciągłym rozwoju, posiadająca swoją tożsamość i indywidualność, przejawiająca twórczą ekspresję. Kreatywność wymaga korzystania z wyobraźni, wynika z posiadania ducha fantazji, marzeń i aspiracji. To wszystko można zdobyć, uczestnicząc w kulturze, przez kontakt z poezją, muzyką, plastyką, filmem czy baletem. W tym kontekście kreatywność danej osoby jest wyrazem kultury; więcej, kultura kreuje osobę i wzmacnia jej kreatywność. W tym miejscu nie można jednak nie wspomnieć o istotnej różnicy, jaka istnieje między kreatywnością osoby a jej auto-

kreacją: otóż w przypadku autokreacji osoba staje się intencjonalnym twórcą samej siebie.

Faktem jest, że procesy rozwoju i twórczości determinują kreatywność jednostek i całych zbiorowości. Do wyzwolenia kreatywności prowadzi droga przez wychowanie realizowane wedle pewnej strategii, która ma na celu odpowiednie stymulowanie pełnego rozwoju i twórczej aktywności człowieka. Rola wychowania w tych procesach, polegająca na wzbudzaniu energii twórczych i ich właściwym ukierunkowaniu, jawi się jako szczególnie doniosła i niczym nie zastąpiona. Wychowanie to dotyczy człowieka żyjącego we współczesnej rzeczywistości, który powinien być uzdolniony, aby w różnych środowiskach i sytuacjach społecznych prezentować swoją pełną osobową godność i tożsamość. Stąd tę strategię można nazwać wychowaniem do kreatywności i autokreacji, lub po prostu: wychowaniem kreatywnym.

Recenzowana pozycja posiada wartość teoretyczno-poznawczą i w znacznym stopniu praktyczną. Autor podjął się analizy bardzo złożonego zagadnienia kreatywności jednostek i zbiorowości, uwzględniając konieczność wielowymiarowego spojrzenia na to zagadnienie. W pracy można dostrzec wysoki poziom kompetencji i profesjonalizmu. Autor bowiem, oprócz podejścia pedagogicznego, prowadzi analizy o charakterze interdyscyplinarnym, uwzględniając wątki filozoficzne, psychologiczne, socjologiczne, politologiczne itp.

Z uwagi na imponujące bogactwo poruszanych zagadnień recenzowana rozprawa godna jest polecenia pedagogom i wszystkim, którzy są zainteresowani formowaniem osób i zbiorowości do kreatywności.

*Roman Jusiak OFM
Katedra Pedagogiki Opiekuńczej KUL*

Rodzina przestrzenią rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna, red. Marek Jeziorański, Danuta Opozda, Alina Rynio, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II 2012, ss. 383.

Recenzowana publikacja jest pracą zbiorową, w której podjęto zagadnienie rodziny jako przestrzeni rozwoju osoby w perspektywie pedagogicznej. Problematyka jest bardzo ważna ze względów społecznych i kulturowych, ponieważ poprzez wielość odniesień wpisuje się w obszar zagadnień dotyczącym rozwoju osoby w rodzinie w kontekście zachodzących dynamicznych przemian społeczno-ustrojowych, które nie zawsze sprzyjają umacnianiu wartości rodziny. Wartość publikacji podnosi fakt, że autorzy artykułów reprezentują różne ośrodki naukowe w Polsce i analizują wielowymiarowo zagadnienie rozwoju osoby w rodzinie z perspektywy teoretycznej i empi-